

כסף או מיטב (בבא קמא ט)

גליון 397

בדרף ז. רמי ליה אביי לרבא כתיב מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, מיטב אין מידי אחרינא לא, והתניא ישיב לרבנות שוה כסף ואפילו סובין.

ובעמ' ב' תירצו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דאצל מטלטלין כל מילי מיטב הוא, דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא אחריתא לבר מארעא דליתיה ליה ממיטב כי היכי דלקפוץ עליה זבינא.

אביי הקשה דמצד אחד כתוב דבעינן לשלם מיטב, ומצד שני כתוב שאפשר לשלם גם בסובין, שלכאורה אינם מיטב. ותירצו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דבמטלטלין הכל נחשב מיטב, ורק בקרקע בעינן לתת עידית, אחרת אינו מיטב. ולפי"ז מזיק שיש לו סובין וקרקע עידית יכול לתת מאיזה שהוא רוצה, ואין לניזק תביעה דוקא לקבל מטלטלין או הקרקע המשובחת.

בדרף ט. רב הונא אמר או כסף או מיטב. איתיביה רב נחמן לרב הונא ישיב לרבנות שוה כסף אפילו סובין. הכא במאי עסקינן בדלית ליה וכו'.

ופירש"י רב הונא אמר, לא קשיא קראי דלעיל כסף ומיטב, דהכי קאמר רחמנא או כסף יתן או מיטב שדותיו. והא דלא איירי רב הונא עד השתא (דאם בא לתרץ את קושייתו של אביי מדף ז. למה הביאו תירוצו של רב הונא רק בדרף ט.) משום דבעי לאסוקי למילתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא דבעו לעיל כשהן שמין אותו, בשלו הן שמין וכו' ועד הכא קמיירי ואזיל. שוה כסף, ואת אמרת כסף. בדלית ליה כסף ולא שדות.

מבואר בגמ' לפי רש"י דרב הונא בא לתרץ באופן אחר את קושייתו של אביי. לרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע במטלטלין כל מילי מיטב, וכתוב מיטב רק בקרקע, כאמור. ורב הונא ס"ל דמשלם כסף או מיטב בקרקע, ורק אם אין לו, לא כסף ולא שדות, משלם סובין.

וכן כתבו בתוס' (בד"ה רב הונא אמר וכו') בשם רב אלפס דרב הונא בר"י ורב פפא פליגי אדרב הונא, ופסק כרב פפא וכתב הונא בר"י שהם בתראי. א"כ אפשר לשלם לכתחילה או בסובין או בקרקע.

והביאו תוס' שר"ת אין סובר כן אלא דבנזקין או כסף או מיטב, ואי לית ליה, אפי' סובין. והיינו לכאורה דר"ת אינו חולק בביאור הסוגיא, ורב הונא חולק על רב פפא ור"ה בר"י אלא דהרי"ף פסק כרב פפא ורב הונא בר"י, ור"ת פסק כרב הונא, ולכן אינו משלם סובין אא"כ אין לו כסף או שדות.

אמנם הרא"ש (סי' ה) ביאר את דברי ר"ת בשני אופנים, א) דס"ל דלא כרי"ף, ולא פליגי רב הונא ורב פפא ורב הונא בר"י, דגם הם ס"ל דמיטב קודם. ותירצו דאי לית ליה מיטב שדה, אפילו יהיב ליה סובין מיטב הוא ואין צריך ליתן לו מיטב מטלטלין אבל מיטב שדהו קודם. ב) פליגי אהדדי, ומדקבע רב אשי שנויא דרב הונא באחרונה למרות שהוא קדם לרב פפא ורב הונא בר"י, משמע דחשיב ליה עיקר. ולכן פסק כר"ה. ובנימוקי יוסף הביא (דף ב. לדפי הרי"ף) שהרמ"ה כתב דהא דמצי יהיב ליה אפילו סובין ה"מ היכא דלית ליה למזיק זוזי אבל היכא דאית ליה למזיק זוזי לא מצי דחי ליה לניזק אלא בזוזי, וה"ה לבעל חוב. והוסיף דאי אית ליה מטלטלי וארעא, לא מצי יהיב ליה ארעא, דמטלטלי עדיפי טפי.

ובנימוקי יוסף משמע שביאר שיטת הרמ"ה אליבא דרב פפא ורב הונא בר"י דאי לא מזדבן הכא וכו' שלכן כסף עדיף ואח"כ מטלטלין כי ע"י מטלטלין אפשר להשיג כסף יותר בקלות ואח"כ קרקע. אבל בביאור הגר"א (ריש סי' תיט) ביאר שלפי הרמ"ה מה שאמר רב הונא או כסף או מיטב אין הכוונה ששניהם שווים אלא קודם צריך לתת כסף, ואם אין לו, יכול לתת לו סובין. ואם אין לו שום מטלטלין, יכול לתת קרקע.

אמנם ברמב"ם כתב (פ"ח נזקי ממון ה"י) כשבית דין נזקקין לגבות לניזק מנכסי המזיק גובין מן המטלטלין תחילה, ואם לא היו לו מטלטלין כלל או שלא היו לו מטלטלין כנגד כל הנזק, גובין השאר מן הקרקע המעולה שבנכסי המזיק, וכל זמן שימצא מטלטלין ואפילו סובין אין נזקקין לקרקע, עכ"ל.

הרי שכתב שמטלטלין קודמין לקרקע וכשיטת הרמ"ה אבל לא הזכיר שכסף קודם לכל. וכתב בביאור הגר"א (שם) דנראה דהרמב"ם ס"ל דמטלטלין הרי הם ככסף, ומפרש הא דרב הונא או כסף או מיטב, אם יש לו כסף יתן כסף, ואם אין לו, יתן מיטב, כפירוש הרמ"ה. איתביה וכו' הב"ע בדלית ליה, ר"ל שאין לו מטלטלין אז אמר רב הונא שיתן מיטב. ולא הזכיר רב הונא מטלטלין כי מטלטלין בכלל כסף. ולפי"ז לא פליג רב הונא ארב פפא ורב הונא בר"י. והרמב"ם למד בגמ' (בדלית ליה) דלא כהרמ"ה. הרמ"ה למד דכסף קדים ואח"כ מיטב. ובדלית ליה מיטב יתן סובין. אבל הרמב"ם למד דבלית ליה סובין יתן קרקע.

והביא הגר"א ראיה מדף י: א"ל רב כהנא לרב אלא טעמא דכתב רחמנא והמת יהיה לו (שהנבילה שייכת לניזק) הא לאו הכי הוה אמינא נבילה דמזיק הויה, השתא אי אית ליה לדידיה כמה טריפות יהיב ליה דאמר מר ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין, דידיה מיבעיא.

מבואר בגמ' דמזיק יכול לכתחילה לשלם עם טריפות. ואי נימא דבדאית ליה זוזי לא מצי משלם בסובין, לימא ליה דאיצטריך קרא באופן שיש לו כסף שאז לא יוכל לשלם בטריפות ובכל זאת יוכל לתת הנבילה לניזק. וע"כ דבכל אופן יכול לשלם בטריפות (ולכן אין חידוש בזה שהנבילה של הניזק) וכשיטת הרמב"ם. אמנם בספר הישר לר"ת (חלק החידושים סי' תקנז) כתב והאי בדלית ליה זוזי קמירי מדכתיב שור תחת השור, ולפי שיטתו דרב הונא דאמר או כסף או מיטב. והיינו דאם יש לו כסף לא יוכל לשלם סובין והפסוק איירי באין לו כסף. ואין זה אוקימתא דחוקה דהא בפסוק כתוב שור תחת השור, סימן שאין לו כסף לשלם. אלא דצ"ע למה כתב לפי שיטתו דרב הונא. ולכאורה כוונתו דאליבא דרב פפא ורב הונא בר"י יוכל לשלם סובין אפילו כשיש לו כסף. ורב הונא פליג עלייהו (כפשט השני של הרא"ש בר"ת) דמשלם סובין רק אם אין לו כסף או מיטב.

עכ"פ ר"ת דחה את הראיה של הגר"א דמשלם מטלטלין אפי' כשיש לו זוזי. אבל הגר"א למד שזה דוחק להעמיד הפסוק באופן דלית ליה זוזי.

והנה לרש"י בסוגיין לכאורה אין מעליותא לכסף על מיטב. אבל בגיטין מח: כתב, מן העידית, שאם אין לו מעות ורוצה לפרוע לו קרקע בשומא צריך ליתן לו מקרקע מעולה שלו. משמע שרק באין לו כסף יכול לשלם ממיטב של קרקע, וכשיטת הרמ"ה.

ובחידושי רבי נחום (אות שיב) דייק מרש"י בדף ב. שכתב במיטב הארץ, מעידית נכסיו יגבה דמי הזיקו אם רוצה לפרוע לו קרקע. משמע שיכול לבחור מרצונו לשלם קרקע, אפילו שיש לו כסף. ותירץ דיתכן שאם יש לו מעות אינו יכול לשלם בקרקע וכמו שכתב בגיטין, ורש"י בדף ב איירי שיש לו מטלטלין, ועל זה קאמר שיכול לשלם מקרקע, דלא ס"ל כרמ"ה שמטלטלין קודמין לקרקע. (והעיר עוד דבדף ט אמר רב הונא או כסף או מיטב דמשמע שהם שוים, ויכול לתת מיטב הגם שיש לו כסף. ותירץ דהיינו לרב הונא אבל לרב פפא ורב הונא בר"י דס"ל דבמטלטלין כל מילי מיטב, עיקר דינו בכסף).

ויוצא דלפי הרמ"ה כסף קודם ואח"כ מטלטלין ואח"כ קרקע. ולרמב"ם כסף ומטלטלין שוים ואח"כ קרקע. ולרש"י (לפי רב פפא ור"ה בר"י) כסף קודם ואח"כ קרקע ומטלטלין שוים. ולפי שאר הראשונים (אם רב הונא פליג על רב פפא ור"ה בר"י) אין מעלה בכסף, ויכול לשלם (לרב פפא) כסף או מטלטלין או קרקע. ולרב הונא כסף או קרקע, ואם אין לו שניהם, יכול לשלם סובין.

ובעצם הענין מה נחשב מיטב כתב בחי' רבי ראובן (סי' ו') דרב הונא סבר שמיטב הוא דבר שנהנין ממנו יותר ומביא פירות יותר, ולכן סובין אינו נחשב מיטב. ורב פפא ורב הונא בר"י חידשו דמיטב הוא דבר דקפצי עליה זביני, ולכן גם סובין הם מיטב.

ויתרה מזו, דיש צד לומר דביסוד הענין הוא חייב לשלם כסף (כמו בבעל חוב) רק דאפשר לשלם בדבר שיכול להביא כסף, ולכן ככל שקפיץ עליה זביני יותר, הוי יותר דומה לכסף. ולכן הרמ"ה ס"ל שכסף עדיף מהכל (כמבואר לעיל בנמוק"י), ומטלטלין עדיפי מקרקע. והרמב"ם נקט שהיות ומטלטלין הם שווה כסף בקלות, דינם ככסף, ורק קרקע הוא סוג ב'. אבל לראשונים דס"ל שכסף ומיטב שוים היסוד הוא שישלם בדבר מעולה, ולכן סובין הוא סוג ב'.